

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 133 2012

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Torsten Petterson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Otto Fischer (uppsatser) och Jerry Määttä (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Magnus Bergvalls Stiftelse och Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2013 och för recensioner 1 september 2013. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Uppsatsförfattarna erhåller digitalt underlag för särtryck i form av en pdf-fil.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978-91-87666-32-4

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2013

rära verk. Den hade vunnit på att vara mer utförlig och djuplodande både i förhållande till de studerade litterära verken och till den övergripande tesen. Detta ska dock inte stå i vägen för bokens förtjänster. Det stora greppet är djärvt och frågorna Kristina Fjelkestam ställer är både intressanta, relevanta och inspirerande. Hon lyfter fram spännande aspekter av de enskilda verken och för en diskussion om litteraturens möjligheter som är väsentlig för många olika inriktningar inom feminism och litteraturvetenskap.

Katarina Bernhardsson

Claire Tomalin, *Charles Dickens. A Life*. Viking Penguin Books. London 2011.

Robert Douglas-Fairhurst, *Becoming Dickens. The Invention of a Novelist*. The Belknap Press of Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts & London 2011.

Den 7 februari 2012 hade tvåhundra år gått sedan Charles Dickens föddes, och jubilarerna har hyllats med levnadsteckningar och åtskilliga specialstudier. Bland nya biografier märks Claire Tomalins *Charles Dickens. A Life*, en diger volym på dryga femhundra sidor inledd av bilagor med kartor, släkttavlor och ett långt personregister som även meddelar levnadsdata. Boken är dessutom vackert illustrerad med teckningar och fotografier av både kulturhistoriskt och personhistoriskt intresse. Claire Tomalin är veteran inom genren och har tidigare gett ut biografier över bland annat Jane Austen, Percy Bysshe Shelley och Thomas Hardy. Hon är inte akademisk litteraturforskare utan snarast populärvetenskaplig skribent med inriktning på en bred publik. Det innebär alls inte att hon producerar lättsam och pikant underhållning i TV-åldern. I boken om Dickens vittnar notapparaten om att författaren tillgodogjort sig den tidigare forskningen, som är minst sagt omfattande. Hon är noga med att belägga sina påståenden och avstår från fantasifulla spekulationer när källmaterialet tryter.

Tomalins biografi är just det som underrubriken anger, en levernesbeskrivning. Sena uppgifter av Dickens själv behandlas klokt nog med viss skepsis; det viktigaste källmaterialet är bevarade brev i tolv stora volymer samt de många minnesbilderna från släkt och vänner. Verken tillkomst och reception kommenteras genomgående, men om de publice-

rade texterna uttrycker sig författaren påfallande summariskt. De klassiska romanerna behandlar hon i helt korta avsnitt, i huvudsak bestående av innehållsreferat och elementära iakttagelser i anslutning till tidigare forskning. Desto utförligare besked ger Tomalin om sin huvudpersons levnad, som hon bitvis följer nästan dag för dag. Inte nog med det, hon väljer att börja så tidigt som år 1782, med fader Dickens' födelse. Tomalin erbjuder väl inte mycket av ny kunskap, men hon har assimilerat kända fakta till en helhetsbild och presenterat denna vetenskap i väldokumenterad och välskriven form. Som introduktion och presentation av Charles Dickens fungerar boken alldeles utmärkt.

Även om Dickens är den centrala gestalten berättar Tomalin gärna om bipersonerna omkring honom. De dickenska familjeförhållandena framstår onekligen som tidstypiska i deprimerande bemärkelse. Den patriarkale hustryranen passades upp av en ständigt gravid hustru och hängivet beundrande svägerskor. För jämnan upptagen hade Dickens föga tid över för de tio barnen, och sönerna uppfattade han enligt Tomalin som "a long line of versions of himself that came out badly" (s. 388). Dickens hade stora och växande inkomster, och oavsett den ibland negativa kritiken sålde böckerna i upplagor som för tidens förhållanden var enorma. Han kunde leva i en maskulin värld efter behag, medan familjens kvinnor och tjänstefolket svarade för hemmets plikter. Han köpte sig en bekväm ungarlsbostad, och det sociala livet ägde rum med manliga vänner på krogar, tidningsredaktioner och teatrar.

Tomalin ger belysande inblickar i förhållandena på den litterära marknaden. Produktionsvillkoren var hektiska, publicering skedde häftesvis med ett avsnitt per månad. Dickens kunde arbeta på ett par romaner samtidigt och dessutom vara jäktad tidskriftsredaktör. Undra på att tiden blev knapp, och särskilt besvärlig var månaden februari – "being short of days, was always a challenge for a writer" (s. 76). Dickens var världsberömd och remarkabla möten med yrkeskolleger uppstod. Själv har han dråpligt beskrivit ett besök hos Victor Hugo. Madame Hugo såg ut som om hon genast ämnade förgifta makens frukost, och ej heller dottern gjorde något gott intryck: "with hardly any drapery above the waist ... I should suspect of carrying a sharp poignard in her stays, but for her not appearing to wear any" (s. 190). Ändå gav visiten utbyte, ty Dickens uppger att han tyckte bäst om Hugo av de författare han träffade i Paris.

Några av vännerna porträtteras, och mest engagerad blir Tomalin när hon skriver om John Forster, som av Dickens utsågs till framtida levnadstecknare. Hans biografi i tre band kom ut på 1870-talet och får en lovprisande presentation. Tomalin redogör också ingående för Forsters mångåriga och uppoffrande verksamhet som "invaluable adviser and supporter" (s. 83). Karakteristiken "one of those life-changing friendships" (s. 83) förefaller alls inte överdriven. Forsters brev till Dickens är tyvärr inte bevarade, eftersom denne 1860 brände all ingående korrespondens.

Enligt populär uppfattning var Dickens en godmodig humorist och filantrop med socialt samvete. Humoristen finns förvisso i hans verk och kom även till uttryck i samvaron med manliga vänner, och nog kunde han i handling visa medkänsla med de fattiga. I prologen till sin biografi relaterar Tomalin ett typiskt fall. Som jurymedlem 1840 argumenterade Dickens till förmån för en tjänsteflicka som var anklagad för barnamord. Han vann gehör för sin milda linje, och även i fortsättningen ingrep Dickens som flickans generöse hjälpare. Genom hela livet var han flitigt verksam som organisatör av välgörenhet. Han bekostade ett "Home for Homeless Women", där prostituerade kvinnor under ett år kunde få bostad och yrkesutbildning och sedan hjälp att emigrera. Man kan undra hur pass meningsfull verksamheten var, då blott ett fåtal var berörda. Tomalin anför dock intressant litteratur om internernas öden. Det framgår att några återgick till den gamla hanteringen, medan andra lyckades mer eller mindre väl när de började på nytt i Australien eller Kanada.

Tomalin ger talrika belägg för denna starka medmänsklighet hos Dickens, men hon nyanserar också bilden med mörkare färger. I en tidigare bok med titeln *The Invisible Woman* (1990) har hon berättat om relationen mellan Dickens och den unga skådespelaren Nelly Ternan. Dickens' förälskelse ledde till en skilsmässa där han uppträdde grymt och hänsynslöst mot hustrun. De flesta av barnen tog märkligt nog parti för fadern, liksom trogna svågern och husföreståndarinnan Georgina Hogarth. Under de följande åren uppträdde Dickens som ekonomisk beskyddare för Nelly med två systor och modern som var änka.

Kanske var det mer än så. I sin förra bok och i den nya biografien framför Tomalin, liksom några forskare före henne, teorin att Dickens med Nelly i hemlighet fick ett barn, som dog kort efter födelsen. Det kan inte beläggas att så verkligen skedde,

men breven innehåller onekligen indicier och antydningar i den riktningen. För panegyriskt lagda levnadstecknare erbjuder det dickenska privatlivet onekligen bekymmer, vilka Tomalin sammanfattar med aforistisk elegans: "Leaving out the women in Dickens's life made appreciation easier." (s. 408)

Biografien sätter punkt först 1939. Då utkom boken *Dickens and Daughter* som bygger på uppgifter från Dickens' dotter Katey. Före sin död 1929 hade hon berättat öppet om faderns mindre tilltalande sidor, och myten om den trivsamme lustigkurren Charles Dickens blev allt svårare att upprätthålla. Katey sammanfattar med stor bitterhet sina barndomsminnen: "Nothing could surpass the misery and unhappiness of our home."

Oxfordforskaren Robert Douglas-Fairhurst presenterar sin bok *Becoming Dickens* som en alternativ biografi om de möjligheter vilka övergavs vid de återkommande vägvalen i Dickens' liv och författarskap. Denna biografi beskriver vägen till berömmelse, börjar med "key events" i barndomen och slutar 1838 med utgivningen av *Oliver Twist* i bokupplaga, då Dickens första gången signerade ett verk med sitt namn. Dessförinnan hade han framträtt anonymt, eller som i debutboken kallat sig "Boz". Douglas-Fairhurst vill framhäva det osäkra och prövande hos den unge författaren. Det har varit närliggande att ge livsberättelsen skapelsemytens självklarhet: Dickens förefaller "doomed to fame" när vi i efterhand läser hans liv baklänges. På 1830-talet tedde det sig annorlunda, menar Douglas-Fairhurst; för Dickens liknade framtiden då ett blankt papper som ännu inte fyllts med text.

Det valda perspektivet medför att fokus ibland inriktas på texter som tidigare inte uppmärksammats av forskningen. Douglas-Fairhurst dröjer inledningsvis vid ett sent barndomsminne där gossen Charles går vilse i storstaden London och gråtande föreställer sig hotande elände, att leva av tiggeri eller att tvingas in i en tjuvliga som *Oliver Twist*. Det hela slutar lyckligt, och det är tydligt att motivet med det försvunna men återfunna barnet följer Dickens genom hela livet. Han fantiserade också gärna kring alternativa och katastrofala livsöden för egen del. I romanerna förekommer förklädda självporträtt, "refracted self-images", ofta med initialerna CD eller DC. Drömmar om socialt avancemang åtföljs av skräck för deklassering och armod. Härtill kan kommenteras att detta på intet sätt är unikt just för Dickens – en viktig funktion för skönlitteraturen överlag är väl just att låta er-

farenheter förträngas eller få kompensatorisk utformning.

Som barnarbetare sattes Dickens i en fabrik att klistra etiketter på skokrämsburkar. Här formulerar Douglas-Fairhurst en uppfordrande fråga som med smärre variationer återkommer genom hela hans bok: "What would have happened to Dickens if he had remained in the same line of work?" (s. 40) Det kan man förstås inte veta, men de tänkbara möjligheterna presenteras utförligt. Under 18 månader arbetade den unge mannen som biträde ("junior clerk") på advokatkontor. Yrkesgruppen är rikligt representerad i romanerna, i komisk och grotesk utformning, men aldrig som huvudpersoner. Dickens satiriserade gärna rättsväsen och advokater, men hoppades ändå på en juridisk karriär. Ännu som framgångsrik författare behöll han ett tjänsterum i Londons domstolslokaler.

Så blev han frilansande stenograf och parlamentsreporter. Här väcktes intresset för politik, och samtidigt misstron mot politiker. Dickens fick snabbt anseende som skicklig rapportör från parlamentsdebatterna, ett arbete som var förenat med högre status än annan journalistik. Han hade nu yrkesmässigt prövat på press och domstolsväsende, men som tredje alternativ övervägde han på allvar emigration. Den unge Dickens drömde också om att bli skådespelare, även om teaterns folk helt saknade socialt anseende i den tidens London. Genom hela livet förblev dock Dickens hängiven amatördramatiker: pjäser repeterades och sattes upp i hemmet för vänner och särskilt inbjudna.

I mitten av 1830-talet anställdes han som reporter på en stor dagstidning (*The Morning Chronicle*) och började då skriva de humoristiska skisser från Londons vardagsliv som samlades i debutboken *Sketches by Boz*. Nu inledde Dickens en ny karriär inom den expanderande pressen och bokmarknaden, men det var ingalunda givet att han skulle lyckas. Många skrev och konkurrensen var mördande; det vimlade av förhoppningsfulla men svältande och refuserade författare. Bäst därför att som Dickens också överväga andra karriärvägar. Douglas-Fairhurst konstaterar sammanfattande att han kring 1835 var reporter, riksdagsstenograf, teaterrecensent och att lediga stunder ägnades åt "sketch writing". Debuten i bokform blev emellertid framgångsrik, och av betydelse blev också att den sociala cirkeln vidgades genom att Dickens kom i kontakt med nyttiga vänner och hjälpare.

Det stora genombrottet kom med historien om Pickwickklubben, som publicerades månadsvis i

en serie billiga häften. Trots framgången var Dickens fortfarande osäker vad gällde inriktningen på författarskapet. Han framträdde i en litteraturhistorisk brytningstid. Berättelsen om Pickwickklubben hör hemma i skissernas och kåseriernas värld, men Dickens var också attraherad av en framväxande romangener där verken oftast publicerades i tre volymer, så kallade tredäckare. Han stod nu vid en skiljeväg – skulle han fortsätta som "sketch writer" eller bli "novelist"? Samtidigt var han verksam som reporter och även tidningsredaktör. Dickens hade gift sig och behövde inkomster till familjen, att leva av det tryckta ordet framstod som osäkert.

Som författare till Pickwickboken angavs signaturen Boz – att han var identisk med Dickens blev känt 1836. Romanen *Oliver Twist* publicerades först i häftesform, men kom sedan i bokupplaga med författarnamnet utsatt på omslaget. Dickens hade blivit Dickens. På ett intressant sätt visar Douglas-Fairhurst hur intentionerna tycks ha förändrats under arbetets gång. Kanske var det hela ursprungligen tänkt som en löst sammanhållen samling historier om brottslingars liv, men sedan blev det mer av realistisk roman och miljöskildring. Därmed hade Dickens enligt Douglas-Fairhursts analys gjort sitt definitiva val och blev nu "novelist".

Båda de här recenserade böckerna är mycket väl skrivna och ansluter till gammal och god anglosaxisk essättradition. Det återgivna bildmaterialet är rikt, i Douglas-Fairhursts fall samspejar det dessutom tydligt med den löpande framställningen och illustrationerna bestås analyserande kommentarer. Bägge författarna intresserar sig för kulturhistorisk kuriositet, innehållet i samtida press och teaternas repertoarer. Sådana avsnitt äger inte omedelbart biografiskt intresse, men beskrivningarna av världen omkring Dickens bidrar till att göra läsningen underhållande. Man får veta mycket om aktuella företeelser som ballongflygning och järnvägstrafik, eldsvådor och heminredning.

Douglas-Fairhursts bok är något av en kontrafaktisk biografi, men bitvis tar andra synsätt över. Den övergripande frågeställningen om alternativa livsval tonar bort och i långa stycken formar sig framställningen till en traditionell levnadsteckning på grundval av redan kända fakta. Det bör betonas att författaren i notapparaten enligt god vetenskapssed noga anger det utbyte han haft av tidigare forskning. Ett av de oftast återopade äldre verken är Christopher Hibberts *The Making of Charles Dickens* (1967 och senare upplagor). Ändå tycker jag att Douglas-Fairhurst i ett kort principiellt re-

sonemang gärna kunde ha redovisat sin syn på föregångarnas insatser. Det kan nämnas att historikern Hibbert uppenbarligen var föga intresserad av litteraturvetenskapliga metodfrågor, och utan vidare betänkligheter utnyttjar han skönlitterära passager som biografiska dokument. För övrigt blir sista ordet aldrig sagt. 2012 utkom sålunda också Robert L. Pattens *Charles Dickens and 'Boz': The Birth of the Industrial-Age Author*. Douglas-Fairhurst formulerar fint fascinationen i ämnet Dickens' liv och författarskap: "No author enjoyed greater success, no author was more terrified of failure." (s. 333)

Conny Svensson

Simon R. Frost, *The Business of the Novel. Economics, Aesthetics and the Case of Middlemarch* (Literary Texts and the Popular Marketplace, 1). Pickering & Chatto. London & Brookfield 2012.

George Eliots *Middlemarch* är en roman som sålän nämns i de svenska litteraturhistoriska översikterna och den publicerade forskningen på svenska är också synnerligen begränsad. I brittiska sammanhang är däremot romanen en del av den centrala nationella kanon och tillhör de verk som har studerats med olika metoder, teorier och perspektiv. När en ny bok med *Middlemarch* som ämne publiceras är det därför relevant att fråga sig vad denna studie tillför forskningen. Svaret blir jag skyldig till slutet av recensionen eftersom frågan om huruvida studien bidrar med nya resultat är särskilt relevant och avgörande för helhetsintrycket.

The Business of the Novel behandlar *Middlemarch* ur ett bokhistoriskt perspektiv, vilket Simon R. Frost kombinerar med en analys av textens teman utifrån 1870-talets historiska, sociala och materiella villkor. I fyra delar (som snarare uppfattas som åtta kapitel) behandlas 1. tillgångar (författarens och förlagets tillgångar samt vissa estetiska och ekonomiska teorier), 2. efterfrågan (publiken dels som läsare och dels som bokköpare), 3. "commodity reading" (en diskussion kring begreppet samt en texttolkning av *Middlemarch* utifrån de framlagda teorierna) och 4. handel (mottagande, marknad och sidoprodukter). Förutom de åtta kapitel som studien innehåller finns inga andra avdelningar eller underrubriker. Det är synd eftersom sådana hade kunnat stödja läsningen och förståelsen av alla de olika riktningar, idéer och historiska skildringar som presenteras.

Författaren Simon R. Frost är bokhistoriker och disputerade i engelska med litterär inriktning vid Syddanska universitetet. *The Business of the Novel* är en bearbetad version av avhandlingen från 2006. Det finns fördelar med att ha möjlighet att skriva om sin avhandling till en mer sammanhållen bok som kan bli fri från vissa av de styrande avhandlingskraven. Samtidigt kommer man aldrig ifrån att en del av studiens premisser lagts fast i ett tidigt skede av en då oerfaren forskare. Det är också ett besvärligt faktum för recensenten. När det gäller en avhandling kan man ha överseende med vissa brister eftersom det är ett förstlingsverk, men en bok som publiceras sex år senare kan inte behandlas på samma sätt. Jag tror också att flera av de brister som jag finner i studien helt enkelt härrör från avhandlingsarbetets tidiga skeden, och de har sannolikt varit närmast omöjliga att redigera bort utan att skriva en helt ny bok.

En utgångspunkt för Frost är att relationen mellan ekonomi och litteratur aldrig kan reduceras till enkel matematik. Genom att gå ner i detalj i texter, siffror, brev och annat material lyckas han visa hur komplicerad relationen är mellan ekonomisk framgång, läsare, estetiskt experimenterande och litterär strävan. Han menar att George Eliot genom sin unika litterära förmåga lyckades utveckla prosan och sina texter samtidigt som hon tillfredsställde en växande publik i det viktoriaiska England. Det som gör *The Business of the Novel* särskilt intressant är att Frost tydligt strävar efter att täcka in många olika materiella och bokhistoriska aspekter. Studien innehåller ett stort antal givande skildringar av Eliots arbete med texter, förlagskontakter och betalning. För den forskare som är intresserad av Eliot är detta givetvis god läsning, men även för en mindre insatt läsare erbjuder Frost en väl genomarbetad sammanställning. Diskussionen kring George Eliot och hennes förlagskontakter och position på marknaden är inte ny per se utan bygger i stort på tidigare forskning. Ett stort antal studier av samarbetet mellan förlag och författare, av den framväxande läsande publiken och framväxten av den moderna bokmarknaden används för att skapa god förståelse för 1870-talets litterära och materiella villkor. Frost syntetiserar denna forskning väl och en styrka i hans text är förmågan att se ett brett spektrum och sammanställa vitt skilda faktorerers betydelse.

The Business of the Novel innehåller detaljerade skildringar av Blackwoods utgivning av George Eliots *Middlemarch* under 1870-talet. Vi får kunskap bland annat om utgåvor, upplagor, pri-